

ԿԱՐԾԻՔ

ԽՈՐԷՆ ՀԵՆՐԻԿԻ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ

«ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԱՅՆՃԱՐ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԻ ՀԱՅ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ
ՓՈԽԱԿԵՐՊՈՒՄՆԵՐԸ» Է. 00.04 «Ազգագրություն» մասնագիտությամբ
պատմական գիտություններու թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման
ատենախօսության վերաբերեալ

Ատենախօսութիւնը ունի ներածութիւն, ենթաբաժիններով կազմուած երեք
գլուխ, եզրակացութիւններ, օգտագործուած գրականութեան ցանկ եւ յաւելում:

Առաջին գլուխը ունի «Մուսալեոցի եւ սուլտիացի ինքնանուանումների,
մուսալեոցիների ինքնութեան ու ծագման նարրատիվ-առասպելների
զարգացումները» վերնագիրը, ուր քննութեան առարկայ կը դառնան սուլտիացիին
մուսալեոցի փոխակերպման երեւոյթը եւ մուսալեոցիներու ծագման խնդիրները,
գլխաւորաբար տարբեր հեղինակներու կողմէ առաջադրուած կիլիկեան եւ
ղարաբաղեան վարկածները:

Երկրորդ գլուխը ունի «Մուսա Լեռան ինքնապաշտպանական մարտեր;
Պատմական դէպքեր եւ առասպելացում» վերնագիրը: Հոս քննութեան առարկայ կը
դառնան Մուսա Լեռան հերոսամարտը, սկզբնաղբիւրները, անոր ղեկավարման հետ
կապուած տարբեր վկայութիւններ, սկզբնաղբիւրներու քննութիւնը, ապա Փոքր Սախտ
տեղափոխութիւնն ու տունդարձը եւ Ֆրանց Վերֆելի վէպին ազդեցութիւնը
հերոսամարտի առասպելականացման մէջ:

Երրորդ գլուխը ունի հետեւեալ վերնագիրը. «Մուսալեոցին Այնճարում
հաստատուելու տարիների աղերսները Մուսա Լեռան հերոսապատման հետ՝ ըստ
հանգուանների»: Այստեղ գլխաւորաբար կը ներկայացնէ մուսալեոցիներու
տեղափոխութիւնը Լիբանան, Աղեքսանդրէի սանճաքի համովին թրքացումը, հայոց
տեղափոխման դրդապատճառները, բաժանումները, Ռաս-Պասիթի գաղթակայանը,
Այնճար հայաւանի հաստատումը, թաղերը, վարչական կառավարումը

մուխթարութիւնները, թաղական մարմինները եւ Այնճարի մուսալեոնացումը: Հոս հիմնական կը նկատուի դաշնակցութեան դերը: Մուսալեոցիացումը հիմնական գործօն կը դառնայ Այնճար հիւղաւանի հիմնադրութեան, գոյատեւման ու կառավարման մէջ:

Կարելոր էն գրաւոր աղբիւրներու նկատմամբ Խ. Գրիգորեանի ցուցաբերած վերլուծական մօտեցումները եւ անոնց տուած գնահատականները: Անոնց մէջ կուսակցականութիւնը հիմնական ելակէտ կը նկատուի. դաշնակցականներն ու հնչակեանները իրենց տեսակէտներով կը ներկայացնեն հերոսամարտը, Վեր. Տիգրան Անդրեասեանը՝ իր:

Պետք է ըսել, որ Խորէն Գրիգորեանի աշխատանքը իր այս երկը գլուխներուն մէջ սուէտիացի, մուսալեոցի, այնճարցի անուան փոխակերպումներով կրցած է տալ հայ գաւառակի մը բնակչութեան պատմութեան հիմնական ծալքերը, մանաւանդ անոր ծագման վարկածներէն մինչեւ հերոսամարտով պայմանաւորուած անոր մուսալեոցի ինքնութեան բովանդակութիւնը, Մուէտիա-Մուսա Լեւոն սկսեալ մինչեւ Այնճար հայաւանին մէջ եւ անկէ դուրս:

Աշխատանքը իր արծարծած խնդիրներով, մեթոտական քննութեամբ, տեսական վերլուծութիւններով ու եզրակացութիւններով յաջող ու կուս աշխատանք մըն է:

Այստեղ աւելցնենք, որ սուէտիացի-մուսալեոցիներու ծագման կապակցութեամբ գրականութեան մէջ արծարծուած են նաեւ այլ վարկածներ: Կայ տեսակէտ, որ սուէտիացիները տարբեր ժամանակներու կազմաւորուած ամբողջութիւն մըն են, իրարու մօտիկ այդ վեց գլիդերը տարբեր խօսուածքներ ունին, ծագման տարբեր ակունքներ: Իբրեւ ազգագրագէտ հեղինակը պարտաւոր էր լեզուական-բարբառային աղերսներ եւս նշել Անտիոքի շրջանի միւս հայ գրաւառակներու՝ Պելլանի, Քեսապի, Գնիկ-Շագուպիւի եւ Արամօ դնեմիւի հետ, իբրեւ Անտիոքի շրջանի բնիկ համարուող հայութեան մէկ հատուածը: Վերջապէս կայ տեսակէտ, թէ Անտիոքի շրջանի հայութիւնը աւելի վաղ կազմաւորում մըն է, քան

Կիլիկիոյ հայութիւնը, երբ Զրդ դարէն մինչեւ Անտիոքի՝ խաչակիրներու կողմէ գրաւումը՝ Անտիոքի կառավարիչներուն մէջ կը յիշուին հայազգիներ, որոնցմէ վերջինը Վասակ Պահլաւունին էր:

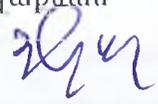
Հեղինակը յատուկ դեր յատկացուցած է Ֆրանց Վերֆելլի վեպին եւ անոր ազդեցութեան: Փափաքելի է եւ գործը կը շահէր, եթէ Հերոսամարտի արձագանգները եւ անոր առասպելացումը փնտռէր նաեւ հայ գրականութեան մէջ: Միթէ կարելի՞ է մոռնալ Փոքր Սախտ տեղափոխուած հայոց ի տես գրուած Վ. Թէրլեանի «Սոււտիա» բանաստեղծութիւնը, «Պզտիկ գիւղեր, դուք մեծցաք,/Անհունօրէն մեծցաք դուք,/Երբ բնակիչ չունեցաք», աւելի ուշ՝ մուսալեոցի յայտնի գրողներու՝ Եղուարդ Պոյաճեանի եւ Պօղոս Մնասպեանի գրական ստեղծագործութիւնները Պասիթի գաղթակայանի, ապա Այնճար նորաշէն աւանի մասին:

Սոււտիացի-մուսալեոցի-այնճարցի անուանական փոխակերպումներու առնչութեամբ կ'արժէ յիշակատել, որ Անտիոքի հայկական գաւառակներու հայերը մինչեւ այսօր եւս չեն փոխակերպած «սոււտիացի» անուանումը, նոյնիսկ Այնճարի բնակիչները կը կոչուին «Անճարու սիվտիցլքը»:

Մուսա լեռան հերոսամարտի մասին գրաւոր աղբիւրները կամ դաշնակացական են, կամ հնչակեան, կամ եկեղեցականի մը կողմէ՝ անձնական վկայութիւն մը: Մուսալեոցիութեան առասպելականացումը կարելի չէ եւ ճիշդ չէ վերագրել միայն այս ու այն կողմին: Կ'արժէր գտնել նաեւ այլ վկայութիւններ, մանաւանդ հերոսամարտին մասնակից մարդոց վկայութիւնները, զիւղացի պարզ մարդիկ, տեսնելու համար թէ իրօք ինչպէս սկսաւ ու վերջացաւ ամեն բան: Անհամեստութիւն չհամարուի, որ եւ հերոսամարտի մասնակիցներու եւ կուսակցական գործիչներու եւ պատմիչներու ներկայութեամբ, արձանագրած, ապա հրատարակած եւ Հերոսամարտի առաջին փամփուշտն արձակած Օլլումի՝ Սազիս Գապագեանի վկայութիւնը, որ գրեթէ չ'արձագանգեր վերի տեսակետներուն, ցոյց տալով որ հերոսամարտը իսկութեան մէջ զիւղացիներու տարերային մէկ ընդլզումն էր:

Այս բոլորով հանդերձ ես բարձր կը գնահատեմ Խ. Գրիգորեանի աշխատանքը, աղբիւրներու քննական ներկայացումը, Այնճարի մէջ տարուած ու յատկապէս երրորդ գլուխին մէջ արտացոլուած դաշտային աշխատանքը ու կը գտնեմ, որ հեղինակը իրաւամբ արժանի է առաջադրուած գիտական աստիճանին:

Պաշտօնական ընդդիմախօս՝ ՀԱԻ Բանագիտութեան բաժնի զլխաւոր
գիտաշխատող, պ. գ. դ. Յակոբ Չոլաքեան

Պաշտօնական ընդդիմախօս Յակոբ Չոլաքեանի ստորագրութիւնը հաստատում
եմ՝

ՀԱԻ գիտական զծով փոխտնօրէն Բ. Գ. Թ. Տորք Սամուելի
Դալալեան

11. 02. 2025 թ.